VÄRLDSARVET
HÄLSINGEGÅRDAR
Decorated Farmhouses of Hälsingland

HÄLSINGE GÅRDAR

Copyright: Länsstyrelsen Gävleborg
Form: Region Gävleborg
Källor: Världsarvsnomineringen
Foto: Maria G Nilsson, Jakob Dahlström, Lena Landström, Anna-Karin Ferm, Erik Nordin, Lars Lööv, Dick Norberg, Ian Schemper
Tryck: 2025

Världsarvet Hälsingegårdar består av sju gårdar, samtliga bevarade från 1800-talet då det storstilade byggandet nådde sin höjdpunkt.

VÄRLDSARVET HÄLSINGEGÅRDAR

SJU HÄLSINGEGÅRDAR är inskrivna på Unescos världsarvslista under namnet ”Decorated Farmhouses of Hälsingland”. Utnämningen fokuserar på det som verkligen är unikt med gårdarna - att hälsingarna byggde fler och större rum för fest än bönder i resten av världen, samt att det finns fler dekorerade interiörer i bondemiljö bevarade i Hälsingland än någon annanstans i världen.

TIDIGT MÅNGA RUM FÖR FEST!
Hälsingebönderna började bygga stort och inreda påkostade rum för fest redan under 1600- talet. Allteftersom byggdes fler och ännu större hus vilket kulminerade under 1800-talet. En enda gård kunde då ha upp till 15 inredda rum, men endast ett par användes till vardags. Resten togs i bruk bara vid riktigt betydelsefulla tillfällen, som vid bröllop och begravningar.

RIKA DEKORATIONER
Festrummen var rikt dekorerade. Målningstekniken markerade rummens användning och status – precis som i de herrgårds- och stadsmiljöer där bönderna och målarna hämtade sin inspiration. I de förnämsta högtidliga rummen målades ofta stora landskapsbilder, stadsmiljöer och vackra blomsterdekorationer direkt på väggarna.

SJÄLVÄGANDE
Bönderna i Hälsingland var självägande och kunde bestämma över sina inkomster, liv och byggande. En god ekonomi hade sin grund i jordbruket. Många hälsingebönder fick dessutom möjlighet till inkomst från både linnetillverkning och handel samt försäljning av skogsmark och avverkningsrätter.

DE SJU VÄRLDSARVSGÅRDARNA ÄR:
Erik-Anders i Asta,
Jon-Lars och Pallars i Långhed,
Gästgivars i Vallsta,
Kristofers i Stene,
Bommars i Letsbo, och
Bortom Åa i Fågelsjö.

Tillsammans utgör de Världsarvet Hälsingegårdar;
”Decorated Farmhouses of Hälsingland”.

Gästgivars

GÄSTGIVARS i Vallsta är det bäst bevarade exemplet på ett utvecklat schablonmåleri som därefter togs upp av en rad olika allmogemålare, inte bara i Hälsingland. Det stora festhuset på Gästgivars har inretts av den stilbildande målaren Jonas Wallström. Hans gedigna skolning utvecklade konsten att måla schabloner på ett sätt som spred sig till andra delar av Sverige och som idag finns i den numera klassiska Gästgivarstapeten.

Gårdsnamnet kommer från det gästgiveri som drevs på gården under 1600- och 1700-talen. I vinkel mot bostadshuset ligger gårdens festbyggnad. Det är en parstuga i två våningar som byggdes enbart för fest år 1838.

På Gästgivars finns besökscentrum, restaurang & kafé, butik, djur och scen för olika evenemang. Guidade visningar flera ggr dagligen under sommaren.

För mer information:

www.varldsarvetgastgivars.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

Kristofers

Gammelbyggningen på Kristofers i Stene, Järvsö, är unik med många välbevarade rum fördelade på två våningar. Det är Hälsinglands äldsta kända tvåvåningshus på en bondgård, byggd år 1807. Den dekorativa brokvistens form är typisk för Järvsö, liksom den låga, panelklädda ytterdörren med ett dörrhandtag i smide.

Byggnadens många välbevarade rum ger goda insikter om hur enskilda rum och hela hus ursprungligen användes till fester. Färger, tekniker och mönster varierar i de olika rummen. För att ge en tydlig känsla av att närma sig festens centrum möts besökaren först av enklare schabloner i dämpade färger i förstugan. Längre in i huset byts det mot ett rikare och fantasifullare måleri som kulminerar i salen där bröllopsmiddagen hölls. Det är allmogemålaren Anders Ädel som dekorerat huset, från schabloner till de fantasifulla blomstermålerierna.

Gården har funnits i samma familj i fjorton generationer och här bedrivs ett aktivt jord- och skogsbruk.

Kristofers är privatägd och kan visas sommartid vid förbokning via besökscentrum på Stenegård. www.stenegard.com eller genom gårdsägarna www.kristofers.se

För mer information

www.kristofers.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

Pallars

Pallars i Långhed tillhör, med sina båda flyglar, de allra största bondgårdarna i hela Hälsingland. Gården fick sitt herrgårdsliknande utseende med ovanligt många brokvistar och snidade dörrar när en rik bonddotter gifte sig med gårdens äldste son. Det var i samband med det, omkring 1855, som det nya bostadshuset byggdes, trots att gården redan innan bröllopet var stor med ovanligt många bostadsrum.

Dalmålaren Svärdes Hans Ersson har målat landskap i stora bostadshuset, men det är i den östra flygeln - sängstugan - vi hittar den mest spektakulära inredningen. Här finns säregna målningar bevarade av ”Blåmålarn”. Han var känd för att använda ett dyrbart ultramarinblått pigment. Vanligt förekommande i många gårdar i trakten var annars Berlinerblått, som var ett billigare pigment. Motiven i sängstugan är säregna - här avbildas olika namngivna platser i Sverige som Stockholm, Gävle och ”Lappmarken”. Pallars är privatägd och har varit i samma familj sedan 1600-talet. Gården visas sommartid efter förbokning.

För mer information

www.ol-anders.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

Jon-Lars

Jon-Lars i Långhed ståtar med den största byggnaden bland Hälsinglands gårdar. Endast ett bostadshus finns på gården vilket uppfördes i två identiskt lika delar av två bröder. Huset började byggas år 1853 efter en brand två år tidigare, då den förra gården förstördes. Den norra delen har varit kontinuerligt bebodd och är därför delvis renoverad vid flera tillfällen, medan den södra är mycket välbevarad. Även de många välbevarade uthusen byggdes omsorgsfullt för två hushåll.

Det var vanligt att flera generationer bodde på gårdarna, men att två bröder gjorde det tillhörde ovanligheterna. De två bostäderna, som också bestod av en gemensam herrstuga för dans och fest, har intressant nog helt olika inredningsideal, vilket syns på övervåningen. Den norra delen är målad med landskapsvyer i turkosblått och rosa av dalmålaren Svärdes Hans Ersson, medan den södra delen samtidigt inreddes med arabeskmönstrade franska tapeter.

Gården utmärker sig genom sin stora och eleganta brokvist som omsluter de två ingångarna till hushållen. På gården finns en saltbod bevarad sedan 1600-talet.

Jon-Lars är privatägd och visas efter förbokning.

För mer information

www.ol-anders.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

Bortom Åa

Bortom Åa ligger avskilt i skogsbyn Fågelsjö i gränstrakterna mellan Dalarna och Hälsingland. Området koloniserades redan på 1600-talet av finländare då den ursprungliga gården anlades. Den nuvarande gården byggdes i två omgångar, nedervåningen omkring 1818 medan övervåningen byggdes på under senare delen av 1830-talet.

Ån som skiljer gården från övriga hus i byn har inspirerat till gårdsnamnet Bortom Åa, även om den också kallas för Fågelsjö Gammelgård. Gårdens historia är ovanligt väldokumenterad, framförallt tack vare bonden Jonas Olsson som antecknade allt i sina dagböcker. Ägarfamiljen har genom århundrandena tillhört en av de mest väl-beställda, främst genom de många handelsresorna där de bland annat sålde egentillverkade vapen från bössmedjan på gården.

Den sista ägaren, Kristina Persson, dotter till Jonas Olsson, var känd som en person som sparade på allt. 1910 byggde hon och maken ett nytt, mycket modernare bostadshus. När paret flyttade in lämnade de gammelgården intakt med lösöre och allt, vilket gör gården till ett av Sveriges mest välbevarade bondehem från 1800-talet.

Gården har ovanligt många rum, förutom vardagsstugan och två dekorerade festsalar finns flera mindre, inredda kammare.

Gården ägs idag av Ljusdals kommun och är den enda av de sju världsarvsgårdarna som inte är privatägd. Här finns butik, kafé, bakstuga och möjlighet till övernattning året runt.

Världsarvsgården Bortom Åa finns även att besöka i den virtuella världen.

! För mer information:

www.fagelsjo.nu
www.varldsarvethalsingegardar.se

Bommars

Bommars ligger högt i utkanten av byn Letsbo i en skogsrik del av Ljusnans dalgång. Med sin högresta, solbrända mangårdsbyggnad är den representativ för hur de förmögnare bönderna i Ljusdal byggde sina gårdar på 1800-talet.

Gården byggdes omkring 1845 och trots att den stod obebodd ända till 1887 inreddes omfattande festutrymmen, som den stora festvåningen och sängstugan i mangårdsbyggnaden. Det visar hur stor betydelse festrummen hade i Hälsingland. Interiörerna och inredningen har herrgårdsinspirerade tapeter kombinerat med folkligt måleri, en kombination som var mycket ovanlig. I festsalen är väggarna klädda med en tryckt tapet med storblommigt mönster i starka färger. Målaren har kopierat en fransk papperstapet som bland annat finns på herrgården Ekebyhof nära Stockholm, men gett den en unik prägel genom att täcka skarvarna mellan tapetvåderna med schablonmålade pappersremsor i gult och blått.

I sängstugan, som har en egen ingång, är väggarna dekorerade med schablonmålningar medan dörrar, paneler och sängar är målade i mahognyimitation.

Bommars är privatägd men erbjuder guidade visningar vid förbokning och evenemang sommartid.

! För mer information:

www.bommars.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

Erik-Anders

Erik-Anders i byn Asta, Söderala har en herrgårdslik arkitektur med interiörer som inspirerats av de högre ständerna. Erik-Anders har fått sitt namn efter Erik Andersson, en av byns ledande män, som lät bygga gården vilken stod färdig 1827 och inreddes de följande åren. På övervåningen finns en pampig festsal som motsvarar husets imponerande bredd. Här är väggarna indelade i marmorerade fält av schablonmålade bårder i en ljus blå färg. Festsalen, liksom resten av huset, målades omkring år 1850 av Knutesfamiljen från Rättvik, en målarfamilj som var flitigt verksamma i Hälsingland.

Erik Anderssons äldsta son följde i mitten av 1800-talet med den religiösa ledaren Erik Jansson till Bishop Hill i Amerika tillsammans med de omtalade Erikjansarna.

När nästa son i tur att ärva förolyckades gick ekonomin utför och gården såldes så småningom på auktion på 1870-talet. Under 1920- och 30-talen inreddes byggnaden för uthyrning med nya tapeter och flera kök.

Erik-Anders är privatägd och öppen för besök under sommaren. Här finns besökscentrum, hotell, kafé/restaurang, butik och möbelutställning samt en trädgård som har återställts som den såg ut år 1920.

! För mer information:

www.erik-anders.se
www.varldsarvethalsingegardar.se

OCH TUSEN GÅRDAR TILL...

Det finns cirka tusen särskilt välbevarade hälsingegårdar i 36 socknar runt om i landskapet. De sju världsarvsgårdarna visar Hälsinglands fantastiska byggnadstradition och kan bara uppnå sin fulla potential som världsarv så länge de är en del av ett odlingslandskap med en mångfald av välbevarade gårdar.

ETT VÄRLDSARV ÄR EN MILJÖ HELT UNIK I VÄRLDEN och som därmed har betydelse för hela mänskligheten. De kriterier som ska uppfyllas för att utses till världsarv styrs av världsarvskonventionen som antogs av FN-organet Unesco 1972. Världsarv finns för att skydda världens främsta natur- och kulturarv från förstörelse. Medlemsländerna nominerar kandidaterna. Genom att sprida kunskap och samarbeta internationellt bidrar staterna till att skapa förståelse mellan folk, länder och för varandras kulturer.

Unescos världsarvskommitté tar beslut om en nominering ska antas, detta efter att ha rådgjort med experter för att bedöma om objektet uppfyller kraven i konventionen. När ett objekt väl upptagits är medlemslandet förpliktigat att bevara världsarvet för eftervärlden.

FEMTON VÄRLDSARV I SVERIGE

Det finns drygt 1200 världsarv upptagna på världsarvslistan i 168 länder. Varje år tillkommer ungefär trettio. Italien står för de flesta medan Sverige har femton världsarv, utsedda mellan 1991 - 2012.

Världsarvet Hälsingegårdar är Sveriges senast utsedda världsarv.

Colosseum, Rom

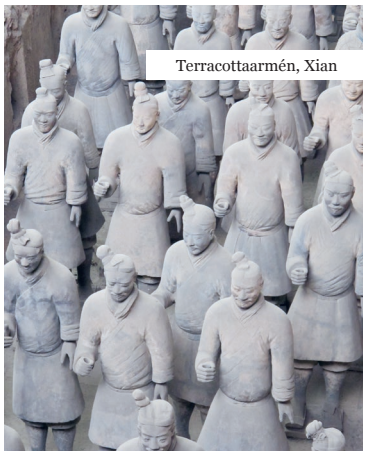
Terracottaarmén, Xian

Kulturlandskap, Bali

Laponia

» Ett världsarv är en miljö som anses vara helt unik i världen och därmed har betydelse för hela mänskligheten.

Drottningholm

Tanum

De svenska världsarven är:

- *Drottningholms slottsområde, Ekerö*
- *Birka och Hovgården, Ekerö*
- *Engelsbergs bruk, Fagersta*
- *Hällristningsområdet i Tanum*
- *Skogskyrkogården, Stockholm*
- *Hansestaden Visby*
- *Laponia, Lappland*
- *Gammelstads kyrkstad, Luleå*
- *Örlogsstaden Karlskrona*
- *Södra Ölands odlingslandskap*
- *Höga kusten, Ångermanland*
- *Falun och Kopparbergslagen*
- *Grimeton radiostation, Varberg*
- *Struves meridianbåge*
- *Hälsingegårdar, Hälsingland*

Beslutet att uppta Hälsingegårdarna på världsarvslistan togs sommaren 2012 vid världsarvskommitténs möte i St. Petersburg, där även representanter från de nominerade gårdarna deltog. Unescos världsarvskommitté var enig om att Hälsingegårdarna har ett enastående universellt värde. Gårdarna fyller en lucka på Unescos världsarvslista då bönders byggande är underrepresenterat. Nu får hela världen ta del av Hälsinglands enastående byggnads- och inredningskultur, att vanliga bönder byggde stora hus med många och stora rum enbart avsedda för fest.
I Hälsingland finns fler dekorerade interiörer bevarade än någon annanstans i världen.

VÄRLDSARVET HÄLSINGEGÅRDAR BESTÅR AV DE SJU VÄRLDSARVSGÅRDARNA

Gästgivars i Vallsta
Kristofers i Stene, Järvsö
Jon-Lars i Långhed, Alfta
Bortom Åa i Fågelsjö
Bommars i Letsbo, Ljusdal
Erik-Anders i Asta, Söderala
Pallars i Långhed, Alfta

VISNINGAR OCH ÖPPETHÅLLANDE

De flesta av gårdarna är privatägda bostäder, men några bedriver även verksamhet. Det innebär att en del av gårdarna kan vara öppna för allmänheten under vissa perioder medan andra är stängda. Enskilda visningar för grupper kan ändå arrangeras till alla sju världsarvsgårdarna genom förbokning.

Kontakta besökscentrum för information om vad som gäller vid varje gård. Om världsarvsgårdarna är stängda finns det flera andra mycket besöksvärda hälsingegårdar med vackra målningar och gamla byggnader.

SVANENMÄRKET
Trycksak
3041 0234

BESÖKSCENTRUM
Stenegård, Järvsö
www.stenegard.com

Gästgivars, Vallsta
www.varldsarvetgastgivars.se

Hälsingegård Ol-Anders, Alfta
www.ol-anders.se

Erik-Anders, Asta
www.erik-anders.se

Mer information om världsarv och Hälsingegårdarna hittar du här:

www.varldsarvethalsingegardar.se

UNESCO World Heritage Centre – World Heritage List
whc.unesco.org/en/list

Facebook: varldsarvethalsingegardar

Instagram: @varldsarvet_halsingegardar

In English:

HÄLSINGE GÅRDAR

Länsstyrelsen Gävleborg

Region Gävleborg